Remonstranten Seminarium

Naam student	Jorn den Hertog
Naam module	Afsluitend Essay
Naam docent	dr. J. Roeland
College gevolgd	2023-2024
Inleverdatum	10-04-2024
Check spelling en stijl zelf uitgevoerd	**ja** / nee
Check minimum / maximum aantal woorden zelf uitgevoerd	**ja** / nee (+/- 7500 woorden)
Bijlagen *)	ja / **nee**

ACTIE EN CONTEMPLATIE

een pleidooi voor kerkelijk activisme

Geschreven door: Jorn den Hertog
Begeleiding door: dr. Johan Roeland
Tweede lezer: Esther van der Panne
Inleverdatum: 10 april 2024

Foto gemaakt door Thomas Merton in de jaren '60, titel: Solitary Chair

(Bron: Merton Legacy Trust and the Thomas Merton Center, Bellarmine University)

Inhoud

	Woord vooraf	*Pagina 3*
	Inleiding	*Pagina 4*
Hoofdstuk 1 :	*Merton over contemplatie en een activistisch-geëngageerde levenshouding*	*Pagina 7*
Hoofdstuk 2 :	*Extinction Rebellion en geweldloos verzet*	*Pagina 10*
Hoofdstuk 3 :	*Perspectieven op religieus geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid*	*Pagina 13*
Hoofdstuk 4 :	*Aanzet om 'dienend en present te zijn in de wereld'*	*Pagina 16*
	Conclusie	*Pagina 19*
	Nawoord	*Pagina 21*
	Bibliografie	*Pagina 23*

Woord vooraf

Voor u ligt een pleidooi voor kerkelijk activisme, vanuit de overtuiging dat actie en contemplatie samen één geheel kunnen vormen. Het schrijven van dit essay is voor mij een bijzonder avontuur geweest en ik vond het een voorrecht om hier zo uitvoerig mee bezig te kunnen zijn als afsluitend essay van het remonstrants seminarium. Daarom wil ik op deze plek kort mijn dank uitspreken. Allereerst mijn dank aan begeleider dr. Johan Roeland, die een zeer waardevolle gesprekspartner was, mij steeds weer uitdaagde en aanmoedigde om te blijven stoeien met deze thematiek. Door zijn hulp is dit essay steeds vollediger geworden, bedankt Johan! Ook mijn dank aan Esther van der Panne, die na een korte mailwisseling bereid was om als tweede lezer te fungeren. Dank aan allerlei mensen die mij de afgelopen jaren in contact hebben gebracht met Merton, Extinction Rebellion en allerlei inspirerende vormen en woorden van en voor geloven. Dit essay is mijn poging om recht te doen aan al deze verschillende inspiratiebronnen en toe te dromen naar een hoopvolle visie voor de kerk van nu en straks. Tot slot ben ik natuurlijk ook dankbaar voor de ruimte die mijn liefde Floortje en ons zoontje Sam mij boden de laatste maanden: om talloze middagen te lezen, te onderzoeken, te schrijven en soms gefrustreerd de laptop dicht te klappen. Het is mijn verlangen dat dit essay een gespreksstarter kan zijn, bij mag dragen aan de reflectie op de maatschappelijke positie van de kerk. Het is een *work in progress*, maar is dat niet de essentie van ons bestaan?

Ik wens u graag een goede reis toe.

Jorn den Hertog
April 2024

Inleiding

'We kunnen de aanwezigheid van God veronachtzamen, maar wij kunnen haar nergens ontwijken. De wereld is overvol van Gods aanwezigheid. Overal beweegt Hij zich incognito.' [1]
– C.S. Lewis –

'Sta ik laf aan de zijlijn te kijken, terwijl de wereld in brand staat?' vroeg ik mezelf maanden geleden af toen dagelijks tientallen, honderden of soms duizenden mensen de snelweg blokkeerden om strengere klimaatdoelen af te dwingen. Ik ben geen 'actievoerend type', eerder conflict vermijdend dan uitgesproken ergens voor of tegen. Dat is een luxe, besef ik steeds meer. Ik kan het veroorloven om geen standpunt in te nemen, terwijl elders in de wereld de toekomst onzeker is, door bijvoorbeeld de stijging van de zeespiegel. Vanuit religieuze, contemplatieve inspiratiebronnen komt steeds weer de aansporing om actief betrokken te zijn bij het realiseren van een wereld doordrongen van (Gods) Liefde. Ik word aangemoedigd om in ieder geval íets te doen. 'Hoe ziet het eruit om deze roep, zowel persoonlijk als vanuit de kerk, serieus te nemen? Hoe kunnen actie en contemplatie hand in hand gaan in een vorm van kerkelijk activisme?' Deze vragen waren voor mij het startpunt van onderstaande reflectie op actie, contemplatie en kerkelijke, maatschappelijke betrokkenheid.

Dit essay is een pleidooi voor kerkelijk activisme. Daarmee wil ik niet zeggen dat elke kerkelijke gemeente zich vast moet plakken aan de A12, maar dat zij haar maatschappelijke taak en positie serieus zal moeten nemen om relevant te blijven in de huidige samenleving. De kerk moet (weer) beschikbaar zijn, intensief betrokken bij maatschappelijke kwesties, zich uitspreken, zonder uit te sluiten. In dit stuk fungeert klimaatactivisme als voorbeeld, al zijn er ook andere maatschappelijke thema's waarin kerkelijk activisme een hoopvolle positie in mag nemen. De kerk heeft veel te bieden aan zowel opgebrande klimaatactivisten, als verharde klimaatontkenners. In dit essay verken ik een manier om te reflecteren op kerkelijk activisme vanuit een contemplatieve én activistisch-geëngageerde levenshouding.

De thema's actie en contemplatie worden hieronder vanuit een aantal verschillende bronnen verdiept en verbreedt. Het gaat niet om het ontdekken van één specifieke, juiste benadering van een contemplatieve én activistisch-geëngageerde levenshouding, maar om het op het spoor komen van een aantal handvatten om dit in de geleefde praktijk, als kerk, vorm te geven. Ik ben er heilig van overtuigd dat een contemplatieve én activistisch-geëngageerde levenshouding onmisbaar is in geloven in de hedendaagse context. Volgens nieuwtestamentische schrijver Jacobus is geloof zonder daden dood en nutteloos. Geloven en handelen gaan hand en hand en complementeren elkaar (Jacobus 2:22). Actie en contemplatie zijn dus met elkaar verbonden, vormen één geheel.
Om maatschappelijk betrokken te zijn zonder op te branden is een contemplatieve levenshouding heilzaam. Om een contemplatieve levenshouding gestalte te geven is maatschappelijke betrokkenheid de weg. Engagement en contemplatie horen samen in een pastorale vorm van kerkelijk activisme, vanuit een integrale visie op mens-zijn.

Dit essay is de afsluitende opdracht van het Remonstrants Seminarium. In de opleiding tot predikant werd ik steeds weer uitgedaagd om relevante woorden en vormen te vinden voor geloven. In mijn werk

[1] Clive Staples Lewis, *Letters to Malcolm: Chiefly on prayer* (Boston: Mariner books, 2002), 75.

als predikant en studentenpastor (PKN) in Utrecht wil ik steeds op een zoekende, creatieve en open manier ruimte creëren voor (levens)vragen, twijfel, verstilling, actie én geloof. De studenten die ik spreek verlangen naar een doordachte, *down-to-earth* en inspirerende manier van leven – betrokken op de weerbarstige realiteit van vandaag. Christelijke woorden en vormen kunnen daarin erkenning, ruimte en inspiratie bieden. Specifieke thema's zoals de klimaatcrisis en polariserende oorlogen vragen om een doorleefde en duurzame, 'dwarse' levenshouding. Een boodschap van 'tegenover' en nabijheid: van actie en maatschappelijke betrokkenheid, spreekt steeds meer (jonge) mensen aan.

De opzet van dit essay is als volgt. Om tot een visie op kerkelijk activisme te komen zal ik eerst uitzoomen. Via een kennismaking met Thomas Merton en Extinction Rebellion en hun beiden perspectieven op actie en contemplatie in het eerste deel, krijgt in het tweede deel van dit essay de brug naar kerkelijk activisme vorm. In het laatste hoofdstuk pleit ik voor een manier van kerkelijk activisme, geïnspireerd door de verbinding tussen actie en contemplatie.

Sinds 2018 raak ik steeds opnieuw geïnspireerd door de woorden van mysticus Thomas Merton (1915-1968). Mijn levensbeschouwelijk biografie sluit aan bij de zoektocht, de houding en de teksten van deze trappistenmonnik uit de vorige eeuw. In zowel het filosofisch denken en spreken over het Hogere, als in de geleefde ervaring van dit diepe mysterie, brengt Merton voor mij helderheid en richting. Als monnik leefde hij niet afgesloten van de wereld, maar was hij als vredes- en klimaatactivist betrokken in protesten en demonstraties. In hoofdstuk 1 wil ik Merton's beweegredenen beter leren kennen aan de hand van zijn biografie en zijn visie op 'maatschappelijke betrokkenheid vanuit religieuze inspiratie'. Hiervoor heb ik veel literatuur van/over Merton bestudeerd en heb ik begin november 2023 het zgn. 'Mertonweekend' van de 'Mertonvrienden der Lage Landen' bezocht in Abdij Westmalle.

Op een andere, anno 2023/2024 actuele wijze, zijn actie, geweldloos verzet en vredesactivisme te herkennen in de filosofie en de praktijk van de internationale, activistische beweging Extinction Rebellion (XR). In hoofdstuk 2 zal ik nader kennis maken met XR en ga ik op zoek naar religieus-geïnspireerde betrokkenheid in deze beweging. Voor de behandeling van deze thematiek heb ik online research gedaan, beschikbare wetenschappelijke artikelen over XR bestudeerd, een informatie-bijeenkomst van XR bezocht en een aantal 'rebellen' van XR gesproken.

In hoofdstuk 3 komen de lijnen uit de eerste hoofdstukken dichter bij elkaar in een aantal perspectieven op religieus-geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid. Vanuit deze maatschappelijke betrokkenheid wordt er een definitie van kerkelijk activisme gevormd die in het hoofdstuk erna meer body krijgt.

Tot slot wordt in hoofdstuk 4 een aanzet gegeven voor een vervolggesprek over deze thematiek in de kerkelijke context van de Remonstrantse Broederschap. Hoe kan de rol van een kerk/geloofsgemeenschap vorm krijgen rondom actie en contemplatie? Wat is een manier waarop de kerk 'dienend en present kan zijn in de wereld', wat is een eigentijdse vorm van kerkelijk activisme, bezien vanuit actie én contemplatie?

In overleg met de begeleiders zijn onderstaande hoofd- en deelvragen opgesteld. De hoofdvraag luidt:

Hoe kan, geïnspireerd door mysticus Thomas Merton en de internationale, activistische beweging Extinction Rebellion, een vorm van religieus geïnspireerd maatschappelijk engagement ontwikkeld worden, langs de lijnen van een contemplatieve én activistisch-geëngageerde levenshouding, die gestalte geeft aan de (remonstrantse) leerlijn 'dienend en present zijn in de wereld'?

De vier deelvragen die corresponderen met de bovengenoemde vier hoofdstukken zijn:

1. Hoe verhouden contemplatie en actie zich bij Thomas Merton, in zowel zijn teksten als biografie?
2. Hoe krijgt de verhouding tussen contemplatie en actie vorm bij Extinction Rebellion?
3. Wat is het belang van een contemplatieve én activistisch-geëngageerde levenshouding in religieus geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid?
4. Welk perspectief op het 'dienend en present zijn in de wereld' levert deze reflectie op voor religieus geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid?

Zoals u zult gaan lezen, kerkelijk activisme – opstaan tegen onrecht, in beweging komen, maar ook de brede ruimte van een 'midden waar iedereen welkom is' bewaken – is een grote uitdaging. Maar zeker niet onmogelijk! Ik hoop dat mijn reflectie op actie en contemplatie richting en inspiratie mag brengen in het verkennen van de kansen, de taken en een heilzame houding van de kerk. Het is mijn verlangen dat steeds meer mensen de moed zullen ontvangen om te bewegen in de ruimte tussen actie en contemplatie, om een lichtend voorbeeld te zijn, in overeenstemming met het 'goede werk dat de Eeuwige reeds begonnen is' (Filippenzen 1:6).

1.

Merton over contemplatie en een activistisch-geëngageerde levenshouding

'If you want to identify me, ask me not where I live, or what I like to eat,
or how I comb my hair, but ask me what I am living for, in detail,
ask me what I think is keeping me from living fully for the thing I want to live for.' [2]
– Thomas Merton –

Als zoon van twee kunstenaars wordt op 31 januari 1914 Thomas Feverel Merton geboren in Prades, Frankrijk. Thomas' vader, Owen Merton, is schilder uit Nieuw-Zeeland en Thomas' moeder, Ruth Jenkins, komt uit de Verenigde Staten.[3] Als Thomas één jaar is, verhuist zijn gezin naar Douglaston, Long Island (VS), omdat de dreiging van de Eerste Wereldoorlog te groot wordt. Na de oorlog wordt John Paul Merton geboren. Als Thomas 6 jaar is, overlijdt zijn moeder. Vader, broertje en Thomas verhuizen naar Frankrijk, waar familie woont. Als Thomas 16 jaar is overlijdt ook zijn vader en wordt een bevriende Londense arts zijn voogd. Ondanks de roerige kinder- en tienerjaren kan Thomas goed studeren en gaat hij, na een minder succesvol jaar in Cambridge, studeren aan Columbia University.[4] Toch liet hij Cambridge niet helemaal achter: later geeft hij aan dankbaar te zijn voor één van zijn professoren daar, die hem in aanraking bracht met Dantes *Divina Comedia*. 'Het waren de zeven verdiepingen van de Louteringsberg uit het vagevuur, de pijnlijke weg omhoog naar de hemel, die Merton later zijn voornaamste metafoor verschaften voor zijn autobiografie.'[5] Na een wild studentenleven raakte hij steeds meer geïnteresseerd in de (Rooms-Katholieke) kerk. In 1938 wordt Merton diep geraakt door het lezen van een biografie van de dichter Gerard Manley Hopkins en komt hij in actie: hij loopt door een regenachtig New York naar de Corpus Christikerk. In de kerk geeft hij aan dat hij katholiek wil worden. 'Hij (God) riep mij vanuit zijn eigen onmetelijke diepten', schrijft Merton in zijn autobiografie.[6] Merton wordt actief in de kerk en hij begint als leraar Engels aan een universiteit. In 1941 komt hij in de oudste cisterciënzerabdij van de Verenigde Staten, het trappistenklooster Gethsemani in Kentucky. In het jaar dat volgt treedt hij in. Op 19 maart 1944 doet Merton zijn tijdelijke geloften en op 19 maart 1947 doet hij de eeuwige geloften, waarmee hij zich voor de rest van zijn leven verplicht monnik te blijven. In oktober 1948 wordt zijn autobiografie *The Seven Storey Mountain* (vertaald in het Nederlands als *De Louteringsberg*[7]) gepubliceerd. Dit boek wordt een bestseller. Merton wordt op 26 mei 1949 tot priester gewijd en hij krijgt de taak zich te ontfermen over de novicen. Hij verlangt er steeds meer naar om alleen te zijn en krijgt in de jaren na 1949 ruimte om zich terug te trekken. In 1960 en de jaren die volgen gaat Merton steeds meer in een klein huisje in de bossen van de abdij wonen. Hier voelt hij zich volledig thuis, schrijft hij.[8] Hij werkt aan boeken, brieven en essays, en hij is urenlang bezig met audio-opnames waarin hij zijn gedachten deelt. Een aantal van deze geluidsopnames zijn gebruikt in de korte film *Day of a Stranger* over Merton en zijn verblijf in de kluis (het kleine huisje).[9] In 1966 krijgt Merton een rugoperatie en wordt hij verliefd op de verpleegster in het ziekenhuis. Ze houden contact, maar in oktober wordt de relatie beëindigd. In dit jaar publiceert

[2] Thomas Merton, *Overdenkingen in eenzaamheid* (Eindhoven: Uitgeverij Damon vof, 2019).
[3] Jim Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton* (Eindhoven: Uitgeverij Damon vof, 2018).
[4] Thomas Merton, *The intimate Merton: His Life from His Journals* (San Francisco, Harper Collins, 2009).
[5] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 64.
[6] Thomas Merton, *The Seven Storey Mountain* (Londen, SPCK Publishing, 1948), 224.
[7] Thomas Merton, *Louteringsberg* (Utrecht, Ten Have, 1959).
[8] Thomas Merton, *Turning toward the world: The pivotal years; The journals of Thomas Merton, Volume 4: 1960-1963*. (San Francisco, Harper Collins, 2009).
[9] Zie website: https://www.dayofastranger.com/ *Film bekeken tijdens het MertonWeekend 2023.*

Merton ook zijn boek *Conjectures of a Guilty Bystander*[10] (vertaald als *Bespiegelingen van een schuldige toeschouwer*[11]) over zijn kritiek op de drukke samenleving, bloederige oorlogen en veelal genegeerde klimaatproblemen. In deze jaren is Merton betrokken bij verschillende vormen van (geweldloos) verzet en activisme. Merton verdiept zich steeds meer in het Boeddhisme, oosterse spiritualiteit en heeft gesprekken en briefwisselingen met o.a. Thich Nhat Hanh. 27 jaar na zijn aankomst in Gethsemani overlijdt Thomas Merton op 53-jarige leeftijd tijdens een reis door Azië. Op 10 december 1968 wordt hij in een hotelkamer in Bangkok geëlektrocuteerd door een defecte ventilator.
Nu er een beeld is van de levensloop van Thomas Merton, zal ik in de rest van dit hoofdstuk stilstaan bij Merton's woorden over contemplatie, actie en hoe hij maatschappelijk betrokken was.

Als trappistenmonnik bracht Merton veel tijd door in stilte, althans: dat was zijn verlangen. De kloostergemeenschap was, mede door Merton's geschreven werk, erg populair. Soms waren er 200 novicen en sliep een deel daarvan in een grote tent in de kloostertuin.[12] In stille eenzaamheid, waar Merton zich het meest thuis voelde, schreef hij zijn boeken.[13] Hij overdacht, contempleerde Bijbelteksten, maar las ook veel andere literatuur.[14] Contemplatie was voor Merton een levensstijl, een 'openheid naar het mysterie'.[15] Merton schrijft:

> 'Contemplatie is meer dan het overwegen van abstracte waarheden over God, meer zelfs dan affectieve meditatie over de dingen die we geloven. Het is ontwaken, verlichting en het onvoorstelbaar intuïtief begrijpen, waardoor de liefde zich verzekerd weet van Gods scheppende en dynamische tussenkomst in ons dagelijks leven.'[16]

Voor een uitvoerige (en poëtische) beschrijving van contemplatie, verwijs ik graag naar het eerste hoofdstuk, 'Wat is contemplatie?' uit het boek *Zaden van Contemplatie*. Elders schrijft Merton dat contemplatie een 'rendez-vous-moment' is tussen God en iemand die God aanschouwd in stille verwondering. In het spreken over contemplatie is de betekenis daarvan te ervaren tussen de zinnen door: soms dankzij, vaak ondanks, de woordelijke omschrijving.

Direct aan contemplatie verbonden, zag Merton maatschappelijke betrokkenheid. Het een kan en mag niet zonder het ander, zegt hij vaak.[17] 'Een contemplatieve eenzaamheid [*Engels: solitude*] die onverschillig was voor het leed van anderen was een doodlopende weg.'[18] Als mysticus leefde Thomas Merton niet afgesloten van de wereld, maar was hij o.a. als vredesactivist betrokken in protesten en demonstraties. De destructieve wijze waarop de mens omgaat met de aarde was een centraal thema voor Merton.[19] De bossen waren de plek waar hij God kon ontmoeten en een lange tijd mocht hij de 'boswachter van de abdij zijn'.[20] Zijn uitgesproken overtuigingen over oorlog, het behoud van de natuur en de gewelddadige neigingen van de mens werden hem door zijn kerkelijke meerderen niet in dank afgenomen. Ook na zijn dood wordt Merton beschuldigd dat hij een 'communist in monnikspij' zou zijn. Dit kwam vooral door zijn uitgesproken houding tegenover oorlog, nationalisme en racisme.[21] Maar voor hem, 'hij kon er niets anders aan doen', waren contemplatie en actie onlosmakelijk met elkaar

[10] Thomas Merton, *Conjectures of a guilty bystander* (Image Publishers, 1968).
[11] Thomas Merton, *Bespiegelingen van een schuldige toeschouwer* (Eindhoven: Uitgeverij Damon vof, 2020).
[12] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 146.
[13] Merton, *Overdenkingen in eenzaamheid.*
[14] James Finley, *Merton's Palace of Nowhere* (Notre Dame, Indiana, Ave Maria Press, 2018).
[15] Thomas Merton, *Zen en de gretige vogels* (Eindhoven: Uitgeverij Damon vof, 2021).
[16] Thomas Merton, *Zaden van contemplatie* (Eindhoven: Uitgeverij Damon vof, 2015).
[17] Thomas Merton, *Contemplation in a world of action* (Notre Dame, Indiana University of Notre Dame Press, 1998).
[18] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 166.
[19] Kick Bras, *Onuitsprekelijk Paradijs: de groene spiritualiteit van Thomas Merton*. (Heeswijk-Dinther, Uitgeverij Abdij van Berne, 2021).
[20] Dorothee Sölle, *Mystiek en verzet: gij stil geschreeuw* (Utrecht, Ten Have, 1998) 146.
[21] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 30.

verbonden. Eén van de redenen dat hij zo'n afkeer tegen oorlog had, was dat zijn broer in april 1943 overleden is aan verwondingen, opgelopen tijdens WOII. Vooral later in zijn leven spreekt Merton zich scherp uit tegen de besluiten van de Amerikaanse regering. Soms kreeg Merton het idee dat de abdij van Gethsemani een 'decoratieve steunpilaar was geworden van een rijke, militaristische natie, waarin het kruis was omgevormd tot een vlaggenstok voor de nationale vlag.'[22] Het boek *Bespiegelingen van een schuldige toeschouwer* is het meest uitgesproken werk van Merton over zijn worstelingen met contemplatie en actie.[23] In zijn bewoording was hij scherp, maar in alles was geweldloos handelen voor Merton belangrijk en probeerde hij in goed contact te blijven met zijn religieuze meerderen.

In één van zijn dagboeken schrijft hij op 23 oktober 1961:

> 'Ik ga een bekende en onvermijdelijke strijd aan. Moge God me daarbij beschermen. (…) Ik ben een van de weinige katholieke priesters in het land die zich ondubbelzinnig uitgesproken heeft voor een volledige, onverzettelijke strijd voor de afschaffing van oorlog en het gebruik van geweldloze middelen om internationale conflicten te beslechten. Dat houdt echter niet alleen een strijd in tegen de bom, tegen het testen van kernwapens, tegen *Polaris duikboten*, maar tegen álle geweld. Dit zal ik te zijner tijd natuurlijk moeten uitleggen. Geweldloze actie, niet alleen maar passiviteit.'[24]

Merton had gedurende zijn jaren in het klooster veel (brief)contact met activisten, politiek leiders en interreligieuze inspiratiebronnen. Eén van de mensen met wie Merton, vanaf 1959, contact had was de stichtster van de *Catholic Worker beweging*, Dorothy Day.[25] In het oktobernummer van 1961 schrijft Merton in *The Catholic Worker* een essay met de titel '*The Root of War is Fear'.*[26] Deze tekst blijkt later voor veel religieus-geïnspireerde activisten zeer belangrijk te zijn, geeft Jim Forest (schrijver van de biografieën van Merton en Dorothy Day) aan in een interview met de *Groene Amsterdammer*.[27] Het directe gevolg van de publicatie van dit essay was dat Merton streng gecensureerd werd. Hij mocht niet meer (mee)schrijven aan artikelen over vrede en geweldloos verzet.[28] Toch vond Merton andere manieren om zijn teksten te delen: o.a. door het sturen van brieven aan zijn vrienden, die de teksten vervolgens verspreidden. In de laatste jaren van zijn leven droeg Merton bij aan de interreligieuze dialoog. Merton schreef in 1965 een boek over één van zijn inspiratiebronnen: Gandhi.[29] Hij schreef ook over de zen-traditie, de spiritualiteit van de *Native Americans*, de Islamitische sufi-stroming en allerlei koppelingen met Oosterse religies. Het leven van Thomas Merton werd abrupt beëindigd tijdens zijn reis door Azië. In de ochtend van de dag van zijn overlijden sprak hij, uiteraard, over contemplatie en actie.[30] Na de lezing was iemand geërgerd dat Merton niets gezegd had over het bekeren van mensen. Hij beantwoordde deze opmerking met (achteraf) zijn laatste woorden:

> 'Wat op dit moment van ons gevraagd wordt is niet zozeer om te spreken over Christus, maar om Hem in ons te laten leven, zodat anderen Hem kunnen vinden door te ontdekken hoe Hij leeft in ons.'[31]

---

[22] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 167.
[23] Merton, *Bespiegelingen van een schuldige toeschouwer*.
[24] Merton, *The intimate Merton: His Life from His Journals*, 210.
[25] Thomas Merton & William H. Shannon (red.) *The Hidden Ground of Love : The Letters of Thomas Merton on religious experience and social concerns* (Boston, Harcourt Publishers, 1985).
[26] Thomas Merton, '*The Root of War is Fear',* The Catholic Worker (1961).
[27] Frank Mulder, *'Niet bang zijn, dat is pas burgerlijk ongehoorzaam'*, De Groene Amsterdammer (2014, 17 december). https://www.groene.nl/artikel/niet-bang-zijn-dat-is-pas-burgerlijk-ongehoorzaam (geraadpleegd 21 februari 2024)
[28] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 192.
[29] Thomas Merton, *Gandhi on Non-Violence: Selected Texts from Mohandas K. Gandhi's Non-Violence in Peace and War* (Cambridge, New Directions Publishing, 1965).
[30] Thomas Merton, *The Asian Journal of Thomas Merton* (Cambridge, New Directions Publishing, 1975).
[31] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 284.

2.

Extinction Rebellion en geweldloos verzet

'Hoop heeft twee prachtige dochters: Woede en Moed.
Woede over de dingen zoals ze zijn en Moed om te geloven dat ze niet zullen blijven zoals ze zijn.'
Uitspraak toegeschreven aan kerkvader Augustinus van Hippo.

We maken kennis met Extinction Rebellion: 'Extinction Rebellion (XR) is een gedecentraliseerde, internationale en politiek onpartijdige beweging die geweldloze directe actie en burgerlijke ongehoorzaamheid gebruikt om regeringen te overtuigen rechtvaardig te handelen in de klimaat- en ecologische noodsituatie.'[32] Deze omschrijving van wat Extinction Rebellion volgens henzelf is, geeft aan dat dit niet zomaar een actiegroep is.[33] Wat opvalt is de 'geweldloze directe actie en burgerlijke ongehoorzaamheid'.[34] Ook de zogenaamde 'eisen' van XR vallen op, zie hun website.[35]
Extinction Rebellion is in mei 2018 opgericht in Engeland, nadat ongeveer honderd academici een oproep tot (klimaat)actie ondertekenden.[36] In december 2018 is de Nederlandse tak van XR begonnen. Het verstorende, maar geweldloze en van tevoren doordachte karakter van de XR-acties krijgt snel veel media-aandacht.[37] In Nederland is de A12-blokkade van XR het bekendst[38], maar ook de recente ophef rondom de uitgesproken pro-Palestina houding van XR heeft stof doen opwaaien.[39] De rebellen van XR weten voordat zij gaan actievoeren dat een arrestatie tot de mogelijkheden behoort, dit wordt duidelijk gemaakt tijdens de actietrainingen/informatiebijeenkomsten. Veel mensen nemen dit voor lief en zien de arrestaties vaak ook als een doel, want arrestaties betekenen aandacht in de media.[40] De burgerlijke-ongehoorzaamheid-acties van XR zijn volgens de actievoerders zowel melancholisch en confronterend, als feestelijk en verbindend.[41] De reden van samenkomen in acties is vanuit de noodzaak om iets te doen tegen onrecht, maar in het samenzijn ontstaat er ook ruimte voor hoop, eenheid en vreugde. Dit is voor veel mensen verrassend en troostend. De zogenaamde 'dode plaatsen' kunnen plekken worden waar de vrede en hoop van Christus door kan breken en verrassen, schrijft Stefan Paas.[42]

De kern van de filosofie van Extinction Rebellion is geweldloze burgerlijke ongehoorzaamheid om de overheid te dwingen actie te ondernemen voor een betere klimaataanpak. XR wil sinds oprichting geen

---

[32] Extinction Rebellion NL. (2023, 1 november). *Over ons · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/over-ons/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[33] Resilience. (2020, 15 juli). *Extinction Rebellion: Insights from the inside*. resilience. https://www.resilience.org/stories/2020-07-07/extinction-rebellion-essays-from-the-inside/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[34] EenVandaag. (2023, 8 september). *Wat verklaart het succes van Extinction Rebellion? "Combinatie van een goede vorm en wanhoop"*. https://eenvandaag.avrotros.nl/item/wat-verklaart-het-succes-van-extinction-rebellion-combinatie-van-een-goede-vorm-en-wanhoop/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[35] Extinction Rebellion NL. (2022, 29 december). *Onze eisen · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/eisen/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[36] Reporter, G. S. (2018, 26 oktober). Facts about our ecological crisis are incontrovertible. we must take action. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/facts-about-our-ecological-crisis-are-incontrovertible-we-must-take-action (geraadpleegd 21 februari 2024).
[37] NOS. (2022, 26 oktober). Klimaatprotest nieuwe stijl, met vooral aandacht voor de actie zelf. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2449856-klimaatprotest-nieuwe-stijl-met-vooral-aandacht-voor-de-actie-zelf (geraadpleegd 21 februari 2024).
[38] Zie: https://www.ad.nl/dossier/a12-blokkade-van-extinction-rebellion~d62a25bf6-28fa-49c4-b085-5772ac1c3b38/
[39] NOS. (2023, 17 november). Discussie binnen Extinction Rebellion na pro-Palestijns aspect klimaatmars. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2498232-discussie-binnen-extinction-rebellion-na-pro-palestijns-aspect-klimaatmars (geraadpleegd 21 februari 2024).
[40] Taylor, M. (2021, 25 augustus). "We have a duty to act": Hundreds ready to go to jail over climate crisis. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/we-have-a-duty-to-act-hundreds-ready-to-go-to-jail-over-climate-crisis (geraadpleegd 21 februari 2024).
[41] Harding, J. (2021, 1 november). *Jeremy Harding · The Arrestables: Extinction Rebellion*. London Review of Books. https://www.lrb.co.uk/the-paper/v42/n08/jeremy-harding/the-arrestables (geraadpleegd 21 februari 2024).
[42] Stefan Paas, *Vrede op aarde: Over heil en redding in deze tijd*. (Utrecht, KokBoekencentrum, 2023).

politieke kleur uitstralen, de praktijk leert echter dat mensen met een linkse politieke voorkeur XR beter weten te vinden dan anderen.[43] '[Specifiek] het geweldloze verzet is het geheim van XR's succes,' schrijft Rupert Read in het boek 'Extinction Rebellion: *Insights from the inside*.[44] Door pacifisme worden de machtsstructuren geconfronteerd met hun blinde vlekken en onrechtvaardige praktijken.[45] Een groep doodgewone burgers die hun zorgen uiten is lastig te negeren. Rebellen ervaren geen plezier aan het moedwillig (letterlijk) dwarsliggen van bv. automobilisten, maar zien geen andere manier. 'Dit ongemak verbleekt bij de catastrofale problemen die op ons afkomen als we niet nú handelen' wordt op een briefje geschreven dat een rebel geeft aan automobilisten op een geblokkeerde weg.[46] Onder actievoerders is een besef van saamhorigheid en solidariteit. XR heeft tijdens acties zgn. *Well-Being personen*[47] en de teksten die gezongen of geroepen worden tijdens de arrestaties zijn opbouwend; o.a. '*You are not alone*'.[48] In het boek *Nu het nog kan*: een verzameling artikelen over Extinction Rebellion, wordt er 'ernstig, maar hoopvol' gekeken naar de huidige ontwikkelingen rondom klimaat-bewustzijn.[49] 'De regeneratieve kant van XR staat in het teken van welzijn, hoop en inspiratie met als doel: het bevorderen van ecologische regeneratie.'[50]

Binnen XR zijn verschillende 'Gemeenschapsgroepen': rebellen met een gedeelde identiteit.[51] XR Moslims bv. is betrokken bij de acties van XR vanuit religieuze beweegredenen.[52] Er is ook een groep van/voor christenen: Christian Climate Action (CCA). 'Dit is een gemeenschap van christenen die elkaar steunt bij geweldloze directe actie en openbare getuigenissen rondom de klimaat- en ecologische crisis.'[53] CCA heeft wereldwijd verschillende regionale afdelingen met betrokkenen uit verschillende kerkelijke denominaties. In het buitenland is CCA vaak officieel onderdeel van XR, in Nederland is dat losser met elkaar verbonden. CCA Nederland sluit wel vaak aan bij acties van XR. Vanuit een gelovig perspectief uit CCA haar zorgen over het klimaat.[54] Zij schrijven op de website: 'Ons geloof is een actief en deelnemend geloof: we zijn geroepen om deel te nemen aan de vernieuwing van Gods schepping. Trouw zijn aan God is een reis die soms betekent dat we de regerende autoriteiten niet kunnen volgen.' Het boek *Time to act: A Resource Book by the Christians in Extinction Rebellion* is door leden van CCA

[43] Taylor, M. (2021a, augustus 25). The evolution of extinction rebellion. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2020/aug/04/evolution-of-extinction-rebellion-climate-emergency-protest-coronavirus-pandemic (geraadpleegd 21 februari 2024).

[44] Rupert Read, *Extinction rebellion: Insights from the Inside* (Melbourne, Simplicity Institute, 2020), hoofdstuk 17.

[45] Willem de Haan, (2023, 25 januari) *Waarom ik pacifist blijf*. De Groene Amsterdammer. https://www.groene.nl/artikel/waarom-ik-pacifist-blijf (geraadpleegd 21 februari 2024).

[46] Rozemarijn van 't Einde, *Rebelleren voor het leven: een dominee in actie voor klimaatrechtvaardigheid* (Utrecht, KokBoekencentrum, 2023).

[47] Extinction Rebellion NL. (2021, 22 november). *Well-Being Training · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/events/well-being-training/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[48] Hulsman, B. (2023, 29 januari). 'You're not alone' , klinkt het als er weer een demonstrant een bus in wordt geduwd. *NRC*. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/01/28/youre-not-alone-klinkt-het-als-er-weer-een-demonstrant-een-bus-in-wordt-geduwd-a4155612 (geraadpleegd 21 februari 2024).

[49] Extinction Rebellion, *Nu het nog kan* (Amsterdam, uitgeverij De Bezige Bij, 2020).

[50] Brand, T. (2023, 7 september). *De verborgen kant van Extinction Rebellion*. Nieuw Wij. https://www.nieuwwij.nl/achtergrond/de-verborgen-kant-van-extinction-rebellion/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[51] Extinction Rebellion NL. (2023a, juni 28). *Gemeenschapsgroepen · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/gemeenschap/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[52] Extinction Rebellion NL. (2023b, oktober 9). *XR Moslims · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/community/moslims/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[53] Christian Climate Action Nederland. (z.d.). *Christian Climate Action*. https://www.christianclimateaction.nl/about/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[54] Veerle Schyns, (2023, 24 oktober). Climate Action Network: Huidige plannen EU niet genoeg om klimaatdoelen te halen. *NRC*. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/10/24/climate-action-network-huidige-plannen-eu-niet-genoeg-om-klimaatdoelen-te-halen-a4178338?t=1700045167 (geraadpleegd 21 februari 2024).

geschreven als reflectie op de christelijke traditie en hoe (geweldloos) opkomen voor de aarde daar volledig bij hoort.[55]

Betrokken bij XR en CCA is geestelijk verzorger bij het Leger des Heils, Rozemarijn van 't Einde. Als zelfgenoemd 'Scheppingsactivist' is zij actief om op verschillende manieren de klimaatproblematiek onder de aandacht te brengen. In 2023 heeft Van 't Einde het boek *Rebelleren voor het leven: een dominee in actie voor klimaatrechtvaardigheid* uitgebracht: een persoonlijk verhaal over actie voeren, gelovig zijn en toewijding aan de schepping.[56] De overwegingen van Van 't Einde en haar ervaringen binnen XR zijn behulpzaam in het vormen van een beeld op religieus-geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid. In het volgende hoofdstuk maken we de link naar kerkelijk activisme.

[55] Jeremy Williams & Christian Climate Action (red.),*Time to act: A Resource Book by the Christians in Extinction Rebellion* (Londen SPCK Publishing, 2020).

[56] Van 't Einde, *Rebelleren voor het leven: een dominee in actie voor klimaatrechtvaardigheid*, 31.

3.

Perspectieven op religieus geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid

'Een mens maakt deel uit van het geheel, dat door ons "het universum" genoemd wordt. (...)
Onze taak moet zijn dat we onze cirkel van compassie vergroten, zodat alle levende wezens en de gehele natuur in al haar schoonheid erdoor omvat worden.' [57]
– Albert Einstein in een briefwisseling met een rabbi, op 12-02-1950 –

In dit derde hoofdstuk wil ik vanuit de input van Merton en XR een spade dieper gaan in religieus geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid en vervolgens kijken naar kerkelijk activisme. Thomas Merton was als monnik thuis in de contemplatieve traditie en voelde zich daaruit geroepen om maatschappelijk betrokken te zijn bij vredes- en klimaatacties.[58] XR is als klimaatbeweging thuis in het actievoeren en men ervaart hierin de noodzaak om deze acties vanuit een holistisch mens- en wereldbeeld op een geweldloze manier vorm te geven.[59] In dit essay pleit ik voor de onmisbare combinatie van contemplatie én actie – omdat deze elkaar versterken en verdiepen: Ora et labora, bid en werk.

Volgens XR en Merton is de tijd van (alleen) mooie woorden voorbij.[60] Het is tijd voor actie.[61] Veel XR-rebellen zullen de persoonlijke afwegingen van Merton herkennen: hij vroeg zich in een brief aan Dorothy Day af of er écht geen andere (minder extreme) manier was om het belang van vrede onder de aandacht te brengen.[62] Dorothy Day leefde met haar geweldloze protesten voor dat er 'helaas geen andere manier is'.[63] In 1961 werd er bij een protestactie waar Merton bij betrokken was een waterkanon ingezet[64], net als op o.a. 27 mei 2023, toen ruim 1600 mensen werden gearresteerd bij een A12-blokkade van XR en er opnieuw een waterkanon ingezet werd.[65]
Actievoeren – vanuit ideologische overtuigingen maatschappelijk betrokken zijn in geweldloos verzet en burgerlijke ongehoorzaamheid – vraagt veel van de mens. Het veronderstelt een innerlijke ruimte om zowel hoop als onmacht toe te laten: 'het kan en moet anders'.[66] De hopeloosheid van bijvoorbeeld de klimaatproblematiek kan verlammen en een bron van stress zijn.[67] Het is een constante zoektocht om een gezond verantwoordelijkheidsgevoel te cultiveren wat betreft de klimaatproblematiek, zo

[57] Sullivan, W. (1972, 29 maart). The Einstein Papers. A man of many parts. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/1972/03/29/archives/the-einstein-papers-a-man-of-many-parts-the-einstein-papers-man-of.html (geraadpleegd 21 februari 2024).
[58] Bras, *Onuitsprekelijk paradijs: de groene spiritualiteit van Thomas Merton*.
[59] *Terugblik: holistisch activistisch?* (z.d.). Pakhuis de Zwijger. https://dezwijger.nl/update/terugblik-holistisch-activistisch (geraadpleegd 21 februari 2024).
[60] Merton, *Contemplation in a world of action: Second Edition, Restored and Corrected*.
[61] Read, *Extinction rebellion: Insights from the Inside*.
[62] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 183-184.
[63] *GOOD TALK, Dorothy Day's Christian Pacifism*. (2023, 8 november). https://www.dorothydayguild.org/dorothy-days-christian-pacifism (geraadpleegd 21 februari 2024).
[64] Forest, *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton*, 211.
[65] *Bijna 1600 aanhoudingen bij blokkade A12 in Den Haag (update)*. (z.d.). politie.nl. https://www.politie.nl/nieuws/2023/mei/27/06-aanhoudingen-bij-blokkade-a12.html (geraadpleegd 21 februari 2024).
[66] NRC. (2022, 15 september). Alles moet anders om het klimaat te redden, ook de klimaatwetenschap. *NRC* https://www.nrc.nl/nieuws/2022/09/13/klimaatwetenschap-moet-relevanter-worden-a4141689 (geraadpleegd 21 februari 2024).
[67] Van De Hulsbeek, J. (2023, 26 september). Boos, bang en verdrietig: een op de vijf jongeren ervaart klimaatstress. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2491852-boos-bang-en-verdrietig-een-op-de-vijf-jongeren-ervaart-klimaatstress (geraadpleegd 21 februari 2024).

zeggen onderzoekers.[68] Er is behoefte aan ruimte om te zoeken, een plek om op adem te komen en een plek om hart, hoofd en lichaam in balans te laten komen.[69] Gelukkig zijn er op dit moment verschillende manieren waarop de zorg voor de innerlijke mens meer aandacht krijgt in de context van de klimaatproblematiek. Een recent voorbeeld is de track 'Geestelijke Zorg & Planetaire Gezondheid', onderdeel van master Theology & Religious Studies aan de VU.[70] Het Humanistisch Verbond organiseert ook activiteiten rondom ecohumanisme en 'actieve hoop', gebaseerd op het denken van Joanna Macy.[71] Zij organiseren ook de Klimaatvrijplaats.[72] Vanuit het eerdergenoemde Christian Climate Action wordt in Nederland elke 21e van de maand een online 'Gebed voor de Schepping'-bijeenkomst georganiseerd.[73] Naast deze mooie initiatieven (er zijn er nog veel meer) geloof ik dat de lokale kerkelijke gemeenten ook een taak hebben. Dat zij de verantwoordelijkheid hebben om niet alleen maatschappelijk betrokken te zijn, maar actief mogen oefenen in vormen van kerkelijk activisme. Hoe dat er volgens mij uit kan zien, daar gaat het laatste hoofdstuk over. Hieronder volgt een verkenning van die term, want wat wordt er in bredere literatuur verstaan onder 'kerkelijk activisme'?

Eerst activisme. Activisme is, kortgezegd, in actie komen voor sociale veranderingen en rechtvaardigheid, afgeleid van het Latijnse woord '*activus'*: werkzaam, praktisch, in de praktijk toegepast. Volgens de Rijksoverheid en de AIVD willen activisten anderen overtuigen van een bepaald standpunt en brengen hiervoor hun innerlijk waarden in de praktijk.[74] In activisme gaat het over het bewerkstelligen van verandering. Niet aan de zijlijn toekijken, maar actief op de bres gaan staan voor een bepaald standpunt. Zo is politiek activisme 'een verzamelbegrip voor buitenparlementaire activiteiten die streven politieke en/of maatschappelijke verandering te brengen'.[75]
Kerkelijk activisme is het vanuit een geloofsgemeenschap en vanuit religieuze inspiratiebronnen actief en persoonlijk betrokken zijn bij maatschappelijke problemen, met als doel verandering te bewerkstelligen. Dit is één van de conclusies uit de verzameling essays over kerkelijk activisme in de Verenigde Staten.[76] Gedreven door religieuze waarden actief meewerken aan de *missio dei*, de zending van God, de weg naar vrede. Over de gehele breedte van de kerk ontstaat de laatste jaren meer aandacht voor klimaat, duurzaamheid en de destructieve invloed van de mens. In zijn encycliek over het milieu roept Paus Franciscus op om in actie komen om 'zuster aarde' te beschermen.[77]

---

[68] Euronews. (2023, 15 oktober). Is eco anxiety affecting you on World Mental Health Day? How to Turn Despair into Action. *euronews*. https://www.euronews.com/green/2021/11/05/turning-eco-anxiety-into-action-meet-the-activist-helping-young-people-with-their-climate- (geraadpleegd 21 februari 2024).

[69] *Wellbeing - Extinction Rebellion UK*. (2021, 22 augustus). Extinction Rebellion UK. https://extinctionrebellion.uk/act-now/resources/wellbeing/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[70] Vrije Universiteit – Nieuws, (2024, 20 maart). Geestelijke zorg nodig in strijd tegen klimaatverandering. https://vu.nl/nl/nieuws/2024/geestelijke-zorg-nodig-in-strijd-tegen-klimaatverandering (geraadpleegd 8 april 2024).

[71] *Actieve Hoop - Humanistisch Verbond*. (2023, 27 november). Humanistisch Verbond. https://www.humanistischverbond.nl/de-klimaatvrijplaats/%20https://www.humanistischverbond.nl/actieve-hoop/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[72] *'De Klimaatvrijplaats is een veilige omgeving waar je ondersteuning krijgt van professionele begeleiders en elkaar. Het is een plek waar je mentaal kunt opladen. Gezamenlijk ga je op zoek naar manieren om toch hoopvol te blijven, en de balans te vinden tussen je grote zorgen voor het klimaat en de verbinding met het hier en nu.' De Klimaatvrijplaats - Humanistisch Verbond*. (2023, 18 oktober). Humanistisch Verbond. https://www.humanistischverbond.nl/de-klimaatvrijplaats/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[73] Christian Climate Action Nederland. (z.d.-b). *Gebed voor de schepping (online viering)*. https://www.christianclimateaction.nl/agenda/vieringen/gebed-voor-de-schepping/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[74] Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (2023, 17 februari). *Wat is het verschil tussen activisme, extremisme en terrorisme?* AIVD. https://www.aivd.nl/onderwerpen/extremisme/vraag-en-antwoord/wat-is-het-verschil-tussen-activisme-extremisme-en-terrorisme#:~:text=Wat%20is%20activisme%3F,overtuigen%20van%20een%20bepaald%20standpunt. (geraadpleegd 28 februari 2024).

[75] Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, '*Wat is het verschil tussen activisme, extremisme en terrorisme?'*

[76] Robert Wuthnow, *The Quiet Hand of God: Faith-Based Activism and the Public Role of Mainline Protestantism*. (Berkeley, University of California Press, 2002).

[77] Jelmer Mommers, (2015, 8 juli). *Klimaatactie is een heilige opdracht, zegt de paus tegen 1,2 miljard rooms-katholieken*. De Correspondent. https://decorrespondent.nl/3040/klimaatactie-is-een-heilige-opdracht-zegt-de-paus-tegen-1-2-miljard-rooms-katholieken/6036a744-55ad-0a7e-08b4-d34b6a200562 (geraadpleegd 27 februari 2024).

Ook in Nederlandse kerken uiten gemeenteleden hun zorgen rondom het klimaat en roepen zij op tot een vorm van kerkelijk activisme.[78] De kerk als activistisch voertuig in demonstraties en andere vormen van actievoeren, kan soms problematische gevolgen hebben. Uit onderzoek binnen Duitse en Zwitserse kerken blijkt dat het zeer lastig is om als kerk of (diverse) geloofsgemeenschap in de praktijk (klimaat-) activistisch betrokken te zijn, rondom een eenduidige eco-theologische uitleg van geloofsstellingen en Bijbelteksten.[79] Het activisme schaart zich gemakkelijk(er) achter één bepaalde uitleg en benadering, duidelijk waarden met een hoge moraal en helaas (vaak) uitsluiting tot gevolg. Een contemplatieve levenshouding echter, zo lees ik bij Merton, schept juist ruimte voor ambiguïteit en meerdere perspectieven op geloven, het goede voor de wereld en maatschappelijke betrokkenheid. Ik geloof dat juist de combinatie van actie én contemplatie een richting kan wijzen naar een andere vorm van kerkelijk activisme. Activisme hoeft niet te starten vanuit verdeeldheid, maar hoe kan dat eruitzien?

Allereerst ben ik ervan overtuigd dat 'verbinding' een centrale rol moet hebben in kerkelijk activisme. In contemplatie (maar bijvoorbeeld ook in de praktijk van actievoeren) is een diep besef van verbinding aanwezig: verbondenheid met elkaar, met de wereld, met God, met onszelf. Verder dan verbinding gaat het besef van 'eenheid'. Mahatma Gandhi schreef: 'Ik kon pas een geestelijk leven leiden, vanaf het moment dat ik me identificeerde met de hele mensheid; (…) Sociale, economische, politieke en religieuze verlangens kunnen niet in kiemvrij van elkaar afgedichte perken worden gecultiveerd.'[80]
Kerkelijk activisme behoort, net als het geestelijke, contemplatieve leven, midden in de weerbarstige realiteit van het (dagelijks) leven vorm te krijgen. De Duitse Lutherse theologe Dorothee Sölle schrijft:

> 'Het mystieke één worden is nooit een onverliesbaar bezit. Wat in de mystieke eenwording werkelijk gebeurt is niet een nieuw zicht op God, maar een andere relatie tot de wereld – een relatie die de ogen van God heeft geleend. Het is een wisseling die ontstaat uit het één zijn met alle leven. God is geen privéaangelegenheid voor enkelen die voldoende naïef aangelegd zijn of geluk hebben gehad.'[81]

Een religieus geïnspireerde levenshouding kan niet op zichzelf bestaan, er is actie voor nodig. Als een ander mens of als de natuur lijdt, raakt dat ook een deel van onze kern. Verder schrijft Sölle:

> ''Mystiek ís verzet', zei jaren geleden een vriend tegen me, van wie ik wilde weten hoe je over de verhouding tussen mystiek en verzet zou kunnen denken. De ervaringen van de eenheid temidden van het 'gewoel', het luisteren naar het 'stille geschreeuw', brengt ons noodzakelijkerwijs in een radicaal verzet tegen onze als normaal beschouwde manier van leven.'[82]

In verbinding met alles wat leeft, is een religieus-geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid belangrijk, maar is (kerkelijk) activisme de uitnodiging om echt op de bres te gaan staan voor bijvoorbeeld de natuur. Het mag in activisme wat van onze tijd, energie of geld kosten. Er wordt vanuit Merton, XR en de bredere context van kerkelijk activisme een appel gedaan op ons. Er klinkt een roep om in beweging te komen, zowel persoonlijk als in de geloofsgemeenschap. In het volgende hoofdstuk wil ik de verbinding leggen met de vrijzinnige, kerkelijke context en een aanzet geven hoe kerkelijk activisme er op een eigentijdse manier uit zou kunnen zien.

---

[78] Stijn Fens, Klimaatactivisme als religie? Dit zijn de voors en tegens. (7 maart 2021) https://www.trouw.nl/religie-filosofie/klimaatactivisme-als-religie-dit-zijn-de-voors-en-tegens~ba5e5031/ (geraadpleegd 28 februari 2024).
[79] Jens Blanc, From "Why Should?" to "Why Do?". Tensions in the Christian Context While Acting for the Environment. *In:* J. Koehrsen, J. Blanc, and F. Huber, eds. *Religious Environmental Activism. Emerging Conflicts and Tensions in Earth Stewardship*. (London: Routledge, 2022).
[80] *Gandhi against the human race*. (z.d.). Faculty of History. https://www.history.ox.ac.uk/gandhi-against-the-human-race (geraadpleegd 21 februari 2024).
[81] Sölle, *Mystiek en verzet: gij stil geschreeuw,* 405.
[82] Sölle, *Mystiek en verzet: gij stil geschreeuw,* 272.

4.

Aanzet om ‘dienend en present te zijn in de wereld’

‘De wereld verandert door jouw voorbeeld, niet door jouw mening.’
– Paulo Coelho –

In de Meerjarenvisie 2022-2026 van het Arminius Instituut/Remonstrants Seminarium staat over de leerlijn ‘Dienend en present in de wereld’: ‘Vanuit onze remonstrantse vrijzinnige inspiratie en kritische visie, onze ethiek van tolerantie, laten we onze stem in het publieke domein klinken. Wij zoeken samenwerking met partners ten behoeve van een humanere en duurzame wereld.’[83] Maatschappelijke betrokkenheid wordt in deze leerlijn duidelijk aangehaald, maar kan nog best afstandelijk en beschouwelijk blijven. Daarom wil ik in dit hoofdstuk een aanzet geven, voorzichtig een beeld schetsen, van hoe de kerk, hoe geloofsgemeenschappen (en dus ook het seminarium), door middel van kerkelijk activisme gestalte kunnen geven aan ‘dienend en present’ zijn. Eerst wil ik stilstaan bij de manieren waarop maatschappelijke betrokkenheid op dit moment vorm krijgt in de kerk. Daarna volgt, voortbordurend op de redenatie in het vorige hoofdstuk, een uitnodiging om kerkelijk activisme gestalte te geven.

Vrijwel iedere kerk is maatschappelijk betrokken, hetzij in de buurt, hetzij via collectes of (praktische) steun aan projecten in binnen- en buitenland. Vanuit de kerk maatschappelijk betrokken zijn gebeurt in het meedoen aan een Paasgroetenactie[84], het verzamelen van handtekeningen voor bv. Amnesty International[85], het meedoen aan de PAX Vredesweek[86], of het actief betrokken zijn bij Groene Kerken[87]. De diaconie in geloofsgemeenschappen laat deze maatschappelijke betrokkenheid duidelijk zien en kan zelfs ook al een activistisch karakter hebben.[88] In de huidige context van de remonstrantse broederschap is men vanuit *Geloof en Samenleving* diaconaal actief en zijn er verschillende projecten die kerkelijke steun ontvangen. Deze maatschappelijke betrokkenheid is mooi en belangrijk, maar toch pleit ik hier voor een radicalere manier, namelijk kerkelijk activisme. In de vrijzinnige, remonstrantse context is er vooral in het verleden aandacht geweest voor deze radicale levenshouding. Hiermee bedoel ik dat de kerk zich duidelijk(er) uit ging spreken en stelling nam in het maatschappelijke debat. Prof. dr. G.J. Heering (1879-1955), voormalig Remonstrants hoogleraar, sprak zich ferm uit tegen oorlog en schreef daar het boek ‘De zondeval van het christendom’ over.[89] Heering was in 1924 één van de oprichters van Kerk en Vrede, een pacifistische kerkelijke vredesbeweging. De bezinningsbrief ‘Ik laat je niet alleen – over polarisatie en het vergeten wij’ (maart 2021)[90] grijpt ook terug op het denken van Heering, maar wat wordt hier vervolgens praktisch mee gedaan? Het kerkelijk activisme lijkt mager vertegenwoordigd in de remonstrantse broederschap, hoe zou dat komen?

---

[83] De ondertitel van dit visiestuk is ‘*Sta op! Hij roept u!*’ naar Marcus 10:49. Remonstrants Seminarium. (2022). *Meerjarenvisie 2022- 2026 van het Arminius Instituut/Remonstrants Seminarium: “Sta op! Hij roept u!” 13 mei 2022.*
[84] https://protestantsekerk.nl/diaken/paasgroetenactie/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[85] https://www.amnesty.nl/forms/petitie-etnisch-profileren?utm_source=Jalt&utm_medium=performancemax&utm_campaign=petitieetnischprofileren&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAzoeuBhDqARIsAMdH14EnHt0YqmATg_tkuBfIWhlvctSVG5P3xHq37bXlhsQipiSr8ZsLrjYaAkuvEALw_wcB (geraadpleegd 21 februari 2024).
[86] https://paxvoorvrede.nl/vredesweek/wat-is-de-vredesweek/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[87] https://groenekerken.nl/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[88] https://www.trouw.nl/religie-filosofie/groene-kerken-scharen-zich-achter-extinction-rebellion-het-is-tijd-om-onze-stem-te-laten-horen~b9d20b1d/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[89] Gerrit Jan Heering, *De zondeval van het christendom: een studie over Christendom, staat en oorlog* (Utrecht, Erven J.Bijleveld, 1981).
[90] https://www.remonstranten.nl/bezinningsbrief/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

Er lijkt in de vrijzinnigheid een verlegenheid jegens activisme te zijn. Vrijheid en verdraagzaamheid zijn, net als tolerantie, voor vrijzinnige gelovigen belangrijke waarden. In deze waarden zit echter een afstand, een beschouwelijkheid. Het is mogelijk (of: relatief makkelijk) om níet actief op te staan tegen onrecht of om kleur te bekennen vanuit de overtuiging dat 'ieder zijn/haar eigen waarheid mag hebben'. De kracht van de vrijzinnigheid, is tegelijkertijd een valkuil. Tolerantie is een luxe en heeft haar grenzen.[91] De luxe om iets of iemand anders 'oké' te vinden, maar het verder niet te laten raken – er niet door 'bewogen' te worden. Diaconale projecten (financieel) ondersteunen en handtekeningen-acties behouden voor veel mensen een veilige afstand tot de maatschappelijke uitdagingen. Het is tijd dat ook de vrijzinnige geloofstraditie opnieuw de moed en kwetsbaarheid toont om uitgesproken, actief betrokken te zijn bij hedendaagse, maatschappelijke uitdagingen. Kerkelijk activisme moet weer vorm krijgen en ik doe hieronder graag een voorstel.

De voorbeelden van Merton en XR kunnen inspireren om persoonlijk in actie te komen. Maar wil ik dan pleiten dat iedereen in de kerk, iedereen die vanuit religieuze inspiratie écht maatschappelijk betrokken wil zijn, wekelijks moet gaan demonstreren (al dan niet met XR)? Moeten kerken zich vastplakken aan de snelweg?[92] Op dit moment zou ik deze vragen beantwoorden met 'dat mag' – maar ik zou het niet stellig willen adviseren. Ik geloof namelijk dat de kracht van een geloofsgemeenschap ligt in het midden. Kerkelijk activisme ziet de waarde in van het midden. Het midden waar kwetsbare ontmoeting (én confrontatie) mogelijk is, ook al verschillen mensen erg van elkaar. Het midden waar actie en contemplatie, waar delen en ontvangen, waar fanatiek 'you are not alone' roepen en fluisterend 'Heer, ontferm U' bidden hand in hand gaan. Idealiter is de kerk een veilige ruimte waar de polarisatie overstegen wordt, omdat er een Hogere macht is die fascineert, beweegt en troost. De kerk als plek waar klimaatdrammers en klimaatontkenners uit dezelfde liedbundel zingen en samen bidden. Dit midden is geen onverschilligheid, maar de confronterende werkelijkheid volledig onder ogen komen, de kritische vragen stellen en elkaar bemoedigen en herinneren aan *ora et labora*. Het is juist erg moedig om een 'positie in het midden' te blijven kiezen, om het uit te houden in het ongemak tussen hoop en wanhoop, tussen 'pro' en 'anti'. Het vraagt van de kerk om te focussen op het gedeelde mens-zijn en de hoop en verwachting op/in het Hogere.

Kerkelijk activisme in een geloofsgemeenschap die een samenhang in actie en contemplatie verlangt: hoe zou dat eruit kunnen zien? Ik wil graag de metafoor van de 'kerk als veldhospitaal' aanhalen. In een interview met paus Franciscus spreekt hij over de kerk in deze beeldspraak – 'de plek waar de wonden verzorgd kunnen worden'.[93] Hieronder een aantal kenmerken van de 'kerk als veldhospitaal' in relatie tot kerkelijk activisme, gevormd door actie en contemplatie.
Ten eerste is deze vorm van kerkzijn per definitie dienend (*diakonos*) en mobiel, binnen een korte tijd op te tuigen, vlak achter de frontlinie waar men de deuken van het leven oploopt. De groep die het veldhospitaal operationeel houdt is bereid om als nomaden te leven: overal en nergens thuis. Een dichtgetimmerde geloofsovertuiging met dogmatische stellingen is niet per se nodig: dit zal mensen slechts buitensluiten of een gevoel van schijnveiligheid bieden. Leef het goede nieuws uit, in plaats van

[91] Jens van der Weide (2022, 4 juli). *Poppers tolerantieparadox*. Babel Magazine. https://babelmagazine.nl/2022/07/04/poppers-tolerantieparadox/ (geraadpleegd 21 februari 2024).
[92] Dik-Faber, C. (2023, 24 mei). De kerk hoeft bij protest op de A12 niet vooraan te staan. een plek aan de kant van de weg is ook goed. *Nederlands Dagblad*. https://www.nd.nl/opinie/opinie/1176262/de-kerk-hoeft-bij-protest-op-de-a12-niet-vooraan-te-staan-een (geraadpleegd 21 februari 2024).
[93] *A big heart open to God: An interview with Pope Francis*. (2017, 13 maart). America Magazine. https://www.americamagazine.org/faith/2013/09/30/big-heart-open-god-interview-pope-francis (geraadpleegd 21 februari 2024).

er te veel over te theologiseren, betoogt Stefan Paas in het boek *Vrede op Aarde*.[94] Ook is dit veldhospitaal de plek waar mensen met verschillende meningen en politieke voorkeuren elkaar ontmoeten en gelijk aan elkaar zijn. De individuele standpunten doen er minder toe als iemand met grote noden binnenkomt en hulp vraagt. Iemand die al iets meer aangesterkt is, kan direct helpen in het ondersteunen van anderen – iedereen is dienend present. Er is in onze samenleving een sterke behoefte aan dit soort plekken om te helen, om op adem te komen, nieuwe inspiratie te ontvangen en aan te sterken. Een veilige plek, gedragen door soortgelijke mensen die dezelfde zoektochten en uitdagingen belichamen. Ik geloof dat de kerk als veldhospitaal zo'n plek zou kunnen zijn. In deze metafoor zou de frontlinie te duiden zijn als de plek waar men de barricade op gaat voor een rechtvaardig doel. De actievoerende mens kan, zoals eerder omschreven, een vorm van uitputtende hopeloosheid ervaren. De kerk als veldhospitaal mag dan toenaderen, ruimte bieden en kan op een toegankelijke, pastorale en activistische manier betrokken zijn bij deze mensen.

Vanuit een geloofsgemeenschap radicaal dienend en present zijn in de wereld, midden in de onrust en de chaos van maatschappelijke uitdagingen, is een vorm van kerkelijk activisme.
De actieve manier van geloven, waar o.a. Merton toe oproept, kan vorm krijgen als de kerk zichzelf positioneert 'vlak achter' de plekken waar strijd geleverd wordt. Dan hoeft de kerk zelf niet per se een (politiek) standpunt in te nemen, maar acht het de 'zorg voor de ziel' hoger dan het ergens 'eens/oneens' mee zijn. Op een dienende wijze kan de kerk als veldhospitaal de polarisatie overstijgen. Het is hierin belangrijk om steeds te herinneren dat deze pastorale betrokkenheid vraagt om het ongemak van het midden uit te houden. Om zelf geïnspireerd te blijven en een besef van 'gedragenheid' te ervaren, is een contemplatieve levenshouding onmisbaar. Het goede nieuws kan op die manier actief en activistisch uitgeleefd worden, zonder normatief te worden. Ook hier geldt: Show, don't tell.
Om dit hoofdstuk mee af te sluiten: een aantal manieren waarop de kerk uiting kan geven aan haar 'dienend en present zijn': (1) de kerk als plek van verbinding in een gepolariseerde samenleving, (2) de kerk als plek om het 'midden' te bewaren en tegelijkertijd in beweging te komen, (3) de kerk als plek om samen en alleen contemplatie te oefenen en (4) de kerk als veldhospitaal, om de wonden van anderen te verbinden.

[94] Paas, *Vrede op aarde: Over heil en redding in deze tijd*.

Conclusie

'Spreek voor hen die weerloos zijn, bescherm het recht van de vertrapten.
Spreek, oordeel rechtvaardig, geef de armen en behoeftigen hun recht.'
– Spreuken 31:8-9 (NBV21) –

Vanuit de uitdagende en radicale voorbeelden van Merton en Extinction Rebellion heb ik in dit essay geprobeerd om via verschillende perspectieven op actie en contemplatie een richting te wijzen waarop kerkelijk activisme vorm kan krijgen in de huidige context. Laten we per hoofdstuk terugkijken naar wat de revue gepasseerd heeft.

Het eerste hoofdstuk ging over Thomas Merton. Zijn contemplatieve leven als trappistenmonnik koppelde hij direct aan zijn maatschappelijke betrokkenheid. De conclusie van zijn visie op actie en contemplatie kan hij het beste zelf omschrijven. Hij schrijft in '*No man is an Island*':

> 'Actie en contemplatie worden twee aspecten van hetzelfde. Actie is liefde die zich naar buiten keert, naar andere mensen. Contemplatie is liefde die zich naar binnen keert, naar de goddelijke oorsprong. Actie is de stroom, contemplatie is de bron. De bron blijft belangrijker dan de stroom, want het enige wat er werkelijk toe doet is liefde, die onuitputtelijk opwelt uit de oneindige afgrond van Christus en God.'[95]

In hoofdstuk twee maakten we kennis met Extinction Rebellion en werd duidelijk dat het contemplatieve aspect in het actievoeren van XR in de marge aandacht krijgt. Geweldloos verzet is een kernwaarde van XR en er is wel (steeds meer) aandacht voor de 'wellbeing' van rebellen. Initiatieven als Christian Climate Action geven woorden en vormen van heling/inspiratie voor de innerlijke mens vanuit religieuze inspiratiebronnen. Veel (jonge) activisten hebben weinig handvatten tot hun beschikking om voor hun 'ziel' te zorgen. Steeds meer activisten geven aan behoefte te hebben aan plekken om op adem te komen en opnieuw geïnspireerd te raken.

In hoofdstuk drie volgden bredere perspectieven op religieus-geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid en werd het begrip kerkelijk activisme verder toegelicht. Het mystieke besef van 'eenwording' geeft de verbinding met al wat leeft aan. Actievoeren kan een groot appel doen op de veerkracht en innerlijke weerbaarheid van de mens en er zijn steeds meer initiatieven die voor de innerlijke mens willen opkomen. Maatschappelijke betrokkenheid vanuit de kerk is belangrijk, maar ik pleit in dit essay voor een vorm van kerkelijk activisme.

In hoofdstuk vier werd de link gelegd naar de leerlijn 'dienend en present in de wereld' en de huidige kerkelijke context. Maatschappelijke betrokkenheid krijgt vorm in allerlei acties en diaconale projecten. Een spade dieper gaat kerkelijk activisme. Geloofsgemeenschappen hebben de mogelijkheid om van waarde te zijn voor de activistische én contemplatieve mens. De kerk als veldhospitaal heeft een duidelijke, dienende taak en kan heilzaam zijn, zonder per se moralistisch of duidelijk politiek gekleurd te zijn. Er is in deze beeldspraak ruimte voor een pastorale vorm van nabijheid, terwijl de ruimte van het midden bewaard wordt. Een contemplatieve en maatschappelijk, activistisch betrokken levenshouding geeft handvatten om boven polarisatie uit te stijgen.

[95] Thomas Merton, *No man is an Island*. (Boston, Mariner Books, 1955), 61.

Concluderend: de teksten en levenswijze van mysticus Thomas Merton zijn een getuigenis van de verbondenheid tussen contemplatie en actie. Deze twee vormen één geheel en ze kunnen niet duurzaam bestaan los van elkaar. De activistische beweging Extinction Rebellion laat zien hoe het is om d.m.v. geweldloze, activistische ontregelingen de klimaatproblematiek aan te kaarten. Er is steeds meer aandacht voor het welzijn van actievoerende mensen, maar rondom zingevingsvragen en de 'ziel' is een verlegenheid en een gebrek aan helende plekken. In religieus-geïnspireerde maatschappelijke betrokkenheid is de kerk dienend aanwezig en in kerkelijk activisme komen actie en contemplatie nog dichter bij elkaar in het radicaal beschikbaar zijn om de wonden te verzorgen van hen die het nodig hebben. Tot slot wil ik de prachtige kansen voor kerken en geloofsgemeenschappen benadrukken: wees beschikbaar, sta open voor mensen die opgebrand op zoek zijn naar hoop, samenzijn en nieuwe inspiratie. Positioneer jezelf zoals een veldhospitaal: een ontmoetingsplek in het midden, samen rondom het lijden, samen richting heling, mobiel en licht bepakt, steeds dienend onderweg, Christus achterna.

Nawoord:

''Een pleidooi voor kerkelijk activisme' – dat klinkt best extreem. Wat heeft een (in sommige kringen omstreden[96]) trappistenmonnik hier over te zeggen? En dan wordt de activistische club Extinction Rebellion, volgens sommige politici 'een criminele organisatie'[97], er ook nog bij gehaald?! En moet de remonstrantse broederschap ook nog iets met deze materie?! Hoe kan dat goed gaan…'

Mocht uw eerste reactie op het zien van dit essay in de lijn liggen van bovenstaande zinnen, vind ik dat niet raar. Toegegeven, ik dacht dit zelf ook af en toe in dit proces. In dit betoog heb ik geprobeerd een aantal grote, idealistische lijnen bij elkaar te brengen in een toegankelijke, hoopvolle en genadige visie op kerkelijk activisme. Dit was een uitdaging en een bijzondere zoektocht. Vanuit een fascinatie met Thomas Merton, ontstond in 2022 het verlangen om iets te schrijven over contemplatie en actie. Contemplatie voelde warm, als thuis, zacht en inspirerend. Maar actie... In de inleiding schrijf ik dat ik geen 'actievoerend type' ben. Dat ben ik nog steeds niet, maar reflecterend op de afgelopen maanden waarin ik dit essay heb geschreven, laat ik mezelf wel meer in beweging brengen. Ik vind het belangrijk(er) om op te staan voor recht, in actie te komen – maar ik ben me ook bewust van het mogelijk polariserende effect daarvan. Het onderzoeken en bijwonen van bijeenkomsten van Extinction Rebellion heeft mijn referentiekader verbreedt en begrip voor deze geweldloze beweging vergroot. Ook al blijft het schuren om te zien hoe radicalisering op de loer ligt, ik geloof dat XR één van de onmisbare, profetische stemmen van deze tijd is. Lang heeft de koppeling vanuit Merton en XR naar de kerkelijke context mij vooral verward. Beide voelden te extreem, te radicaal om door een brede vorm van kerkzijn in praktijk gebracht te kunnen worden. 'Er wordt toch al genoeg in de diaconie gedaan?' Uiteraard zijn er geloofsgemeenschappen die onbeschaamd kant kiezen in het maatschappelijke (klimaat)debat, en ik zie de waarde daarvan in. Toch verlangt de vredestichter (of de conflict vermijdende dominee, dat laat ik in het midden) in mij naar een kerk waar zoveel mogelijk verschillende mensen zich welkom weten. 'Dienend en present in de wereld zijn' staat mijns inziens meer voor een luisterende, nederige houding dan een schreeuwend hoge morele lat waar veel mensen niet aan kunnen of willen voldoen. Na een aantal waardevolle gesprekken en mailwisselingen met o.a. dr. Johan Roeland ontstond er ruimte voor een breder perspectief. 'Wat als de kerk niet in de activistische frontlinie, maar daar vlakbij een brugfunctie mag hebben?' Het deed me denken aan de metafoor van de kerk als veldhospitaal, geopperd door paus Franciscus. Ik pleit in dit essay voor de positionering van de geloofsgemeenschap als veldhospitaal, dát is een vorm van kerkelijk activisme. Dit voelt niet als een zwakkere vorm (sommige mensen zullen zeggen dat de kerk wél expliciet kant moet kiezen), in tegendeel, dit voelt als de moedige, ongemakkelijke positie 'in het midden'. Hierin is ruimte voor actie en contemplatie om samen één geheel te vormen. Contemplatie om de innerlijke ruimte te cultiveren en om het uit te houden in het grensgebied tussen hoop en wanhoop: geloven, ook tegen de klippen op. Maar ook zeker actie, om de handen uit de mouwen te steken en als kerk ruimte te bieden aan hen die heling, inspiratie en ruimte verlangen. Betrokken bij de maatschappelijke uitdagingen en tegelijkertijd de 'ruimte van het midden' bewaren en bewaken. Dit midden uithouden vraagt een kwetsbare en zoekende houding van de mensen die de geloofsgemeenschap vormen, ook van mij. Het is mijn hoop en gebed dat steeds meer mensen met hart en ziel de handen uit de mouwen steken om

[96] Sullivan, D. (2015, 30 januari). *The trappist who couldn't be silenced*. Catholic Herald. https://catholicherald.co.uk/the-trappist-who-couldnt-be-silenced/ (geraadpleegd 21 februari 2024).

[97] https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2023-2024/29 Uitspraak van mvr. Helder (BBB) (geraadpleegd 21 februari 2024).

hulp te bieden aan hen die ‘vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan’ (Matteüs 11:28), vanuit het inspirerende voorbeeld van Jezus. Dus ja: dit essay is zeker een pleidooi voor kerkelijk activisme, voor actie én contemplatie. Hartelijk dank voor het lezen en ik ga graag verder in gesprek over deze thematiek!

Alle goeds,
Jorn den Hertog

Bennekom, april 2024
jorndenhertog@gmail.com

Bibliografie:

Literatuur

Bras, K. (2021). *Onuitsprekelijk paradijs: de groene spiritualiteit van Thomas Merton*.

Extinction Rebellion. (2020). *Nu het nog kan*. Uitgeverij De Bezige Bij.

Finley, J. (2018). *Merton's Palace of Nowhere.* Ave Maria Press.

Forest, J. H. (2018). *Leven met wijsheid: een biografie van Thomas Merton.*

Lewis, C. S. (1964). *Letters to Malcolm: Chiefly on prayer*. p.75.

Merton, T. (1948). *The Seven Storey Mountain*. SPCK Publishing. p224.

Merton, T. (1955). *No man is an Island*. Tunbridge Wells, Burns and Oates. p.61.

Merton, T. (1959). Louteringsberg.

Merton, T. (1961). *The Root of War is Fear.* The Catholic Worker, oktober 1961.

Merton, T. (1961). *Zaden van contemplatie*.

Merton, T. (1965). *Gandhi on Non-Violence: Selected Texts from Mohandas K. Gandhi's Non-Violence in Peace and War*.

Merton, T. (1968). *Conjectures of a guilty bystander*. Image Publishers.

Merton, T. (1975). *The Asian Journal of Thomas Merton*. New Directions Publishing.

Merton, T. (1998). *Contemplation in a world of action: Second Edition, Restored and Corrected*. University of Notre Dame Pess.

Merton, T. (2009). *The intimate Merton: His Life from His Journals*. Harper Collins.

Merton, T. (2009b). *Turning toward the world: The Pivotal Years; The Journals of Thomas Merton, Volume 4: 1960-1963*.

Merton, T. (2019). *Overdenkingen in eenzaamheid*.

Merton, T. (2020). *Bespiegelingen van een schuldige toeschouwer*.

Merton, T. (2021). *Zen en de gretige vogels*.

Merton, T., & Shannon, W. H. (1985). The Hidden Ground of Love : The Letters of Thomas Merton on religious experience.

Paas, S. (2023). *Vrede op aarde: Over heil en redding in deze tijd*. KokBoekencentrum.

Read, R. (2020). *Extinction rebellion: Insights from the Inside*.

Sölle, D. (1998). *Mystiek en verzet: "gij stil geschreeuw"*.

Van 't Einde, R. (2023). *Rebelleren voor het leven: een dominee in actie voor klimaatrechtvaardigheid*.

Williams, J. & Christian Climate Action. (2020). *Time to act: A Resource Book by the Christians in Extinction Rebellion*. SPCK.

Websites

A big heart open to God: An interview with Pope Francis. (2017, 13 maart). America Magazine. https://www.americamagazine.org/faith/2013/09/30/big-heart-open-god-interview-pope-francis

Actieve Hoop - Humanistisch Verbond. (2023, 27 november). Humanistisch Verbond. https://www.humanistischverbond.nl/de-klimaatvrijplaats/%20https://www.humanistischverbond.nl/actieve-hoop/

Bijna 1600 aanhoudingen bij blokkade A12 in Den Haag (update). (z.d.). politie.nl. https://www.politie.nl/nieuws/2023/mei/27/06-aanhoudingen-bij-blokkade-a12.html

Christian Climate Action Nederland. (z.d.-b). *Gebed voor de schepping (online viering)*. https://www.christianclimateaction.nl/agenda/vieringen/gebed-voor-de-schepping/

Brand, T. (2023, 7 september). *De verborgen kant van Extinction Rebellion*. Nieuw Wij. https://www.nieuwwij.nl/achtergrond/de-verborgen-kant-van-extinction-rebellion/

Christian Climate Action Nederland. (z.d.). *Christian Climate Action*. https://www.christianclimateaction.nl/about/

De Haan, W. (2023, 25 januari). *Waarom ik pacifist blijf*. De Groene Amsterdammer. https://www.groene.nl/artikel/waarom-ik-pacifist-blijf

De Klimaatvrijplaats - Humanistisch Verbond. (2023, 18 oktober). Humanistisch Verbond. https://www.humanistischverbond.nl/de-klimaatvrijplaats/

Dik-Faber, C. (2023, 24 mei). De kerk hoeft bij protest op de A12 niet vooraan te staan. een plek aan de kant van de weg is ook goed. *Nederlands Dagblad.* https://www.nd.nl/opinie/opinie/1176262/de-kerk-hoeft-bij-protest-op-de-a12-niet-vooraan-te-staan-een

EenVandaag. (2023, 8 september). *Wat verklaart het succes van Extinction Rebellion? "Combinatie van een goede vorm en wanhoop"*. https://eenvandaag.avrotros.nl/item/wat-verklaart-het-succes-van-extinction-rebellion-combinatie-van-een-goede-vorm-en-wanhoop/

Euronews. (2023, 15 oktober). Is eco anxiety affecting you on World Mental Health Day? How to Turn Despair into Action. *euronews*. https://www.euronews.com/green/2021/11/05/turning-eco-anxiety-into-action-meet-the-activist-helping-young-people-with-their-climate-

Extinction Rebellion NL. (2021, 22 november). *Well-Being Training · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/events/well-being-training/

Extinction Rebellion NL. (2022, 29 december). *Onze eisen · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/eisen/

Extinction Rebellion NL. (2023, 1 november). *Over ons · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/over-ons/

Extinction Rebellion NL. (2023a, juni 28). *Gemeenschapsgroepen · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/gemeenschap/

Extinction Rebellion NL. (2023b, oktober 9). *XR Moslims · Extinction Rebellion Nederland*. Extinction Rebellion Nederland. https://extinctionrebellion.nl/community/moslims/

Gandhi against the human race. (z.d.). Faculty of History. https://www.history.ox.ac.uk/gandhi-against-the-human-race

GOOD TALK, Dorothy Day's Christian Pacifism. (2023, 8 november). https://www.dorothydayguild.org/dorothy-days-christian-pacifism

Harding, J. (2021, 1 november). *Jeremy Harding · The Arrestables: Extinction Rebellion*. London Review of Books. https://www.lrb.co.uk/the-paper/v42/n08/jeremy-harding/the-arrestables

Hulsman, B. (2023, 29 januari). 'You're not alone' , klinkt het als er weer een demonstrant een bus in wordt geduwd. *NRC*. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/01/28/youre-not-alone-klinkt-het-als-er-weer-een-demonstrant-een-bus-in-wordt-geduwd-a4155612

Jens van der Weide. (2022, 4 juli). *Poppers tolerantieparadox*. Babel Magazine. https://babelmagazine.nl/2022/07/04/poppers-tolerantieparadox/

Mulder, F. (2014, 17 december). *'Niet bang zijn, dat is pas burgerlijk ongehoorzaam'*. De Groene Amsterdammer. https://www.groene.nl/artikel/niet-bang-zijn-dat-is-pas-burgerlijk-ongehoorzaam (geraadpleegd 21 februari 2024)

NOS. (2022, 26 oktober). Klimaatprotest nieuwe stijl, met vooral aandacht voor de actie zelf. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2449856-klimaatprotest-nieuwe-stijl-met-vooral-aandacht-voor-de-actie-zelf

NOS. (2023, 17 november). Discussie binnen Extinction Rebellion na pro-Palestijns aspect klimaatmars. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2498232-discussie-binnen-extinction-rebellion-na-pro-palestijns-aspect-klimaatmars

NRC. (2022, 15 september). Alles moet anders om het klimaat te redden, ook de klimaatwetenschap. *NRC*. https://www.nrc.nl/nieuws/2022/09/13/klimaatwetenschap-moet-relevanter-worden-a4141689

Remonstrants Seminarium. (2022). *Meerjarenvisie 2022- 2026 van het Arminius Instituut/Remonstrants Seminarium: "Sta op! Hij roept u!" 13 mei 2022*

Reporter, G. S. (2018, 26 oktober). Facts about our ecological crisis are incontrovertible. we must take action. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/facts-about-our-ecological-crisis-are-incontrovertible-we-must-take-action

Resilience. (2020, 15 juli). *Extinction Rebellion: Insights from the inside*. resilience. https://www.resilience.org/stories/2020-07-07/extinction-rebellion-essays-from-the-inside/

Schyns, V. (2023, 24 oktober). Climate Action Network: Huidige plannen EU niet genoeg om klimaatdoelen te halen. *NRC*. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/10/24/climate-action-network-huidige-plannen-eu-niet-genoeg-om-klimaatdoelen-te-halen-a4178338?t=1700045167

Sullivan, D. (2015, 30 januari). *The trappist who couldn't be silenced*. Catholic Herald. https://catholicherald.co.uk/the-trappist-who-couldnt-be-silenced/

Sullivan, W. (1972, 29 maart). The Einstein Papers. A man of many parts. *The New York Times*. https://www.nytimes.com/1972/03/29/archives/the-einstein-papers-a-man-of-many-parts-the-einstein-papers-man-of.html

Taylor, M. (2021, 25 augustus). "We have a duty to act": Hundreds ready to go to jail over climate crisis. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/we-have-a-duty-to-act-hundreds-ready-to-go-to-jail-over-climate-crisis

Taylor, M. (2021a, augustus 25). The evolution of extinction rebellion. *the Guardian*. https://www.theguardian.com/environment/2020/aug/04/evolution-of-extinction-rebellion-climate-emergency-protest-coronavirus-pandemic

Terugblik: holistisch activistisch? (z.d.). Pakhuis de Zwijger. https://dezwijger.nl/update/terugblik-holistisch-activistisch

Van De Hulsbeek, J. (2023, 26 september). Boos, bang en verdrietig: een op de vijf jongeren ervaart klimaatstress. *NOS*. https://nos.nl/artikel/2491852-boos-bang-en-verdrietig-een-op-de-vijf-jongeren-ervaart-klimaatstress

Vrije Universiteit – Nieuws, (2024, 20 maart). Geestelijke zorg nodig in strijd tegen klimaatverandering. https://vu.nl/nl/nieuws/2024/geestelijke-zorg-nodig-in-strijd-tegen-klimaatverandering (geraadpleegd 8 april 2024).

Wellbeing - Extinction Rebellion UK. (2021, 22 augustus). Extinction Rebellion UK. https://extinctionrebellion.uk/act-now/resources/wellbeing/